

Др Ранко ПЕЈИЋ

КРАЉ НИКОЛА НА СТРАНИЦАМА „САРАЈЕВСКОГ ЛИСТА”

„Сарајевски лист” је, као званични орган Земаљске владе за Босну и Херцеговину и експонент владајуће идеологије, из Црне Горе, углавном из владарске пријестонице, преносио и објављивао оне вијести и догађаје који су били у складу и интересу аустроугарске државне политике. Већ у првој години излагања, а поводом херцеговачког устанка (1882), из листа „Глас Црногорца” ово гласило је пренијело текст сљедеће садржине: „Црногорски народ радује се што је аустро-угарска војска у Кривошијама сретно извршила задатак и да је устанак у Херцеговини скоро савладан. Ликвидацију устанка Црногорци желе да буде што прије и да се крв узалуд не пролива. Црногорцима се цијепају срца гледајући луду сатиру једнородне браће како су без икаквог изгледа на успјех. Опомињали смо браћу свим средствима да се окану овог узалудног отпора, који моћној Царевини аустријској не могу много наудити, али могу да се за десетине година ослабе моћ нашег племена које у овим крајевима живи. Црногорци никако нису могли учествовати у овој крвавој распри која се водила око наше границе. Званичан став црногорске власти и јавно мишљење јесте да се догађаји правилно посматрају и непристрасно процјењују”¹.

Поводом крунисања кнеза Милана за краља Србије из „Гласа Црногораца” пренесен је овај текст: „Нарочити изасланик краља Милана професор Кујунџић стигао је на Цетиње и уз уобичајене почести примљен код књаза Николе којем је лично предао писмена о проглашењу кнеза Милана за краља и кнежевине Србије за краљевину. На пријему се Кујунџић књазу обратио ријечима: Стара краљевска Жича опет је обновљена. Драго ми је што ћу и представнику Зете, која је од давних времена била колијевка српске независности и аманет слободе српске, ову радосну вијест лично саопштити. Највећа ми је жеља да будем тумач братске љубави, неугаслог духа слоге за напредак једног те истог народа. Књаз Никола је одговорио: 'На прву вијест о радосну догађају у Србији, ја сам

Једини извор напомена је „Сарајевски лист”.

¹ Година 1882. број 50 од 26. IV.

одмах похитао да краљу Милану честитам и поздравим тај срећни догађај и топло му изјавим своја братска осјећања"²

У току 1884. године „Сарајевски лист” је своје читаоце обавијестио да је дилетантско друштво у једном кућном позоришту код Врбице извело драму „Балканска царица” коју је у стиховима написао књаз Никола. Свој задатак дилетанти су обавили на опште задовољство свих присутних. Први књажев драматуршки производ посјетиоци су са великим занимањем пратили до посљедњег стиха. Одобравање се изражавало громогласним пљеском и за писца правим тријумфом. За велики успјех и на драмском плану књазу је било веома мило. Свим глумцима је срдечно захвалио што су сву своју вјештину и пуно труда уложили да се прва црногорска драма на црногорском земљишту достојно представи.

Из Задра је пренесена вијест да је књаз Никола послао у Русију војводу Маша Врбицу да за потребе изградње цеста набави зајам од три милиона рубаља. Ратни министар Пламенац упућен је у Белгију да купи 30.000 острагуша (пушкака) и четири брдске батерије, јер се Црна Гора за предстојеће догађаје мора добро припремити. Кнегиња Милена, која борави у Паризу, ускоро ће са својом кћерком и зетом Карађорђевићем ићи у Цариград да посјети султана и испослуже постављење Карађорђевића на Богоридесово мјесто у Источној Румелији. По наредби Порте Асим-паша позвао је 15. марта 1884. године вође арбанашке лиге да се с њим савјетују о мирној предаји Плава и Гусиња. Али арбанашка брдска племена хоће се овој одлуци оружјем супротставити.

У чланку, који је објављен 3. IV 1884. године, пише да је књажев изасланик Гавро Вуковић боравио код султана у Цариграду да би постигао дефинитиван споразум око црногорске-турске границе у Лим – предјелу. Вуковић је султану предао писмо књаза Николе чијом садржином је султан био задовољан. Књаз у писму истиче захвалност султану на дочеку којим га је у Цариграду почаствовао и замолио га да се гранични спор дефинитивно ријеши. Вуковићу је султан обећао да ће наложити великом везиру Саид-паши да на томе пожури. Послије аудијенције султан је књазу даровао Орден Османлија III реда. Том приликом Вуковић се састао са руским, аустроугарским и енглеским поклисаром који су обећали помоћ да се погранично питање што прије ријеши.

У чланку из броја 43 пише: „Црногорска кнегиња, која је неколико недјеља боравила у Паризу код своје кћерке кнегиње Зорке, вратила се на Цетиње. У току 1884. године кнегиња ће путовати у Јерусалим и походити султана у Цариграду. Бечка 'Пресе' дознаје да ће на Ђурђев-дан, на крсно име књажевске породице, бити велика дворска свечаност на којој ће учествовати и неколико члано-

² Година 1882. број : 62 од 24. V

ва породице Карађорђевић. Исти лист преноси да ће се друга кћерка књаза Николе вјерити са једним српским књижевником, који је посљедње доба провео у Биограду и Новом Саду, те веле да ће ступити у црногорску службу што уосталом невјероватно звони”.

У наредном броју се, као кратка вијест, каже да је султан, као дар, понудио књазу Николи једну своју палату на Босфору. Никола је изразио своју усрдну захвалност и нагласио да у султановој понуди види драгоцен доказ за благовољеније, али одбија примити понуђену палату из разлога што није у стању да чини употребу њену. У облику кратке вијести од 21. маја 1884. године описано је путовање књаза Николе по унутрашњости Црне Горе. Након 25 дана проведених на путу забиљежен је и књажев повратак на Цетиње. Са овог пута књаз је прикупио богат материјал, који ће му послужити за будуће реформе. Назначен је свечан дочек књаза Николе у Подгорици.

Истог мјесеца објављен је чланак у којем се каже: „Прије 4 хефте убише Црногорци 9 мухамеданаца и 3 Гусињана. Земљаци убијених хтједоше да се освете, те 24. маја нападоше погранично мјесто и убише 13 Црногораца. Одсијекше им главе и однесоше их са собом. У повратку те главе показаше турским војницима, који бијаху постављени близу граници да чувају мир, али се за вријеме овог боја не макоше с мјеста. Због тога Асим-паша пошаље батаљон војника и ухапси заповједника страже. Мухамеданци поруче валији да су његове наредбе о очувању мира на граници потпуно излишне. Крвава освета мухамеданаца увелико помути добре односе између Цетиња и Скадра. Асим-паша је усмено саопштио изасланику Вуковићу да је већ издата царска ирада (наредба) по којој се, а по предлозима књаза Николе, усваја нова турско-црногорска граница. Скадарски валија је добио депешу да с мјеста крене на терен и обиљежи нову границу на којој све доминирајуће тачке припадају Црној Гори.

Из прашког „Народног листа” пренесен је деманти вијести да се Црна Гора противи изградњи утврђења у Херцеговини и прилика на црногорско-херцеговачкој граници. У истом листу је писало о будућим реформама књаза Николе и о првом побољшању јавне наставе у Црној Гори. У свим градовима и главним нахијским мјестима установиће се потпуне основне и грађанске школе. Отвориће се учитељска школа и још три нове реалке. Књаз жели преуредити и државну управу која је сада патријархално уређена. Војводе, капетани и сердари немају јасно описане и законски утврђене дјелокруге. По новом Статусу послови управе ће се дијелити на судске, административне и финансијске. Професор универзитета у Одеси Богишић ће ускоро довршити израду грађанског и казненог закона који ће се прво поднијети на мишљење некој врсти народне скупштине. Предвиђено је да се народна скупштина састаје сваке треће године на Цетињу, а биће као савјетујући збор. Није још утврђено да ли ће скупштина бити бирана или састављена од чиновника и народних првака. Скупштина неће

имати право да одобрава годишњи прорачун. Са увећањем Црне Горе јавила се потреба за успостављањем регуларне војске. У Никшићу, Бару и Улцињу морају се стално држати појачани гарнизони. Установиће се војска од три до четири батаљона са топништвом и коњицом. То ће у рату бити основ црогорске војске. Официра неће недостајати, јер се 20 младих Црногораца налази у иноземним војним школама. Виши официри ће се одабрати између народних војвода.

Из „Гласа Црногораца” „Сарајевски лист” је 23. VII 1884. године пренио текст у којем се каже да Црна Гора не намјерава уводити уставност, јер она од старина има красну институцију која и народу одговара. Постоји историјско искуство да држава не мора бити уставна да би била срећна. Ни стајаћу војску књаз не мисли уводити, јер Црна Гора за то нема потребе, пошто свако је војник ко може пушку носити. Измишљена је и вијест о именовању српског митрополита Михаила за митрополита црногорског, иако он ужива велики углед и у Црној Гори. Из Беча је 12. VII 1884. године пренесена вијест о одобрењу Порте да се граница између Туске и Црне Горе уреди по предлогу књаза Николе. Из „Гласа Црногорца” пренесена је вијест да књаз Никола намјерава градити нову Подгорицу, и то преко пута старе вароши. Од Плавнице преко Подгорице до Даниловграда зидаће се нова цеста која ће се моћи употребити и за жељезницу.

Пошто уређење границе између Црне Горе и Турске није напредовало, јер турски комесари, и поред увјеравања о тобожњем пријатељству султана и књаза, чине сметње. Због тога је књаз Никола наканио да апелује на европску комисију за регулисање међудржавних односа како би се црногорско-турски гранични спор коначно ријешило.³

У 1887. години у „Сарајевском листу” су из Црне Горе објављена само два краћа текста у којим пише да су чете Арнаута напале пограничну црногорску стражу на Мокрој планини. Узбуђени Црногорци су нападаче растјерали и десеторицу ликвидирали, док су два црногорска војника погинула.⁴

И током 1890. године је о активностима књаза „Сарајевски лист” објавио низ краћих текстова. Већ 21. I 1890. године читаоци су обавијештени да је књажев лични изасланик Гавро Вуковић у Београду предао српском Намјесништву писмо књаза Николе. Након краћег боравка Вуковић ће посјетити и Цариград. Вуковића је примио србијански краљ, којем је најавио скори долазак књаза Николе. Књаз Никола је тада намјеравао с кнегињом Миленом кренути на пут у Петроград, гдје ће стићи за 14 дана. Другог дана „Сарајевски лист” пренио је

³ Година 1884. бројеви : 8/22. I, 30/5. III, 38/3. IV, 43/14. IV, 44/20. IV, 58/25/V, 65/25. VI, 68/22. VI и 77/15. VII

⁴ Година 1887. бројеви : 83/20. VII

вијест из Петрограда да је православни Синод послао књазу Николи 20.000 рубаља као трећи дар за настрадале Црногорце. Новац ће се употријебити за изградњу стратегијских цеста, при чему ће многи Црногорци добити запослење. Приликом ископавања код Подгорице, које се чини на књажеву побуду и под управом руског књижевника Ровинског, пронађена је стара базилика и зидине римског града Диокале (Дукље), Диоклецијанова родног мјеста.

У броју 33 „Сарајевски лист” је објавио ове вијести: 5. III 1890. године умрла је кнегиња Зорка, супруга Петра Карађорђевића и кћер црногорског књаза Николе. Поводом смрти кнегиње Зорке са скоро свих дворова и владара књазу Николи су стигле изјаве сажаљења. Црногорски министар финансија Матановић је по налогу књаза Николе отпутовао у Париз да склопи уговор о зајму 2,5 милиона франака, али није успио. Према писању штампе у Софији, што је пренио и „Сарајевски лист”, смрт кнегиње Зорке има и политичко значење. Од времена здравице руског цара књазу Николи веле да је са зетом Петром књаз дошао у сукоб. Од онда је Србија ступила на колосијек руске политике, па се у политичким круговима у Софији прича да ће Руси на српски пријесто довести књаза Николу. Као доказ томе је и посјета књаза Николе Петрограду, гдје се, веле, развија српски програм у којем је изражена жеља да се Србији припоји Бугарска и друге сусједне земље, те да се уједини са Црном Гором. Те изјаве су озловољиле кнеза Александра, а смрт кнегиње Зорке је породичне везе ослабила и сукобима запријетила.

До краја 1890. године „Сарајевски лист” је са Цетиња пренио сљедеће вијести: „Књажевска породица је отпутовала у Бар у сусрет зетовима војводи Лајхтенбергу и великом кнезу Петру Николајевићу са супругама. Арнаути у Пећи напали један црногорски вод. Једна жена је убијена. Порта тражи задовољштину. Албанци из племена Руговци убили једног Црногорца из рода Васојевића. Страхује се од крвне освете. Књаз Никола и војвоткиња Стана Лајхтенберг отпутовали у Кан да посјете Велики кнегињу Милицу. На граници код Улциња сукобили се Црногорци и Малисори. Даље изгреде влада је спријечила. Поводом напада Малисора Порта наредила истрагу и преглед црногорске границе.⁵

Током 1902. године „Сарајевски лист” је из Црне Горе објавио више вијести и чланака. Дана 16. IV 1902. године објављено је вјенчање кнежевића Мирка и госпођице Наталије Константиновић на Цетињу. Вјенчању ће присуствовати италијански краљ и краљица, као кума вјеренице, те заступник руског цара, султан и српски краљ. „Глас Црногораца” је 27. јула објавио, а „Сарајевски лист” пренио, да су односи између Београда и Цетиња наводно захладњели.

⁵ Година 1890. бројеви : 11/26. I, 14/2. II, 31/14. III, 33/19. III, 34/21. III, 35/23. III, 36/26/III, 43/11. IV, 59/18. V, 62/25. V, 147/10. XII, 148/12. XII, 154/28. XII 1890.

Узрок је женидба кнежевића Мирка Наталијом. На срећу, ова женидба није могла битно утицати на стогодишње пријатељство између ове двије земље. Насљедник Данило Петровић је у пратњи ресорног министра отпутовао у Београд.⁶

У 1903. години „Сарајевски лист” је објавио сљедеће вијести: „Дана 17. јануара умро је војвода Петар Вукотић, отац кнегиње Милене. Мртво тијело војводе Вукотића је у присуству књажевског пара, дипломатског збора и огромне свјетине пренесено у Чево. Књаз и кнегиња су примили бројне телеграме саучешћа. У Улцињу је умро бивши митрополит Саво Хаџи Косановић. Ратни министар је обавијестио скупштину о жељи књаза Николе да се укине смртна казна, осим случајева велеиздаје. Радуловићева влада је поднијела оставку, коју је књаз уважио. Усвојен је нови Закон о подјели Кнежевине на области, капетаније и општине. Успоставља се пет министарстава. Министар правде Лујо Војиновић поднио оставку и отпутовао у Дубровник. Књаз је уважио и оставке министара Матковића и Поповића”.

Дана 3. јуна 1903. године „Сарајевски лист” је објавио вијест да су проглашење Петра Карађорђевића за краља Србије, о чему је званично извијестио изасланик Васић, књаз Никола, књажевска породица и цијели народ примили с великим одушевљењем. Испаљени су топовски хици и звонила сва звона. Кроз град окићен заставама прошла је и музика. Обраћајући се окупљеном народу, књаз Никола је истакао храброст и славне претке новог краља и осудио начин на који је краљ Александар окончао. У част краља Србије у цркви је обављено богослужење којем је присуствовао књаз Никола с породицом, српски посланик и сви министри. У Цетињу влада велико одушевљење. Књаз је помиловао 37 затвореника.

У наредним бројевима „Сарајевски лист” је објавио сљедеће вијести: „Књаз Никола са кнегињом и најмлађим сином Петром отпутовао у иностранство. Замијењује га престолонаследник Данило. За управника катунске области именован брат кнегиње Милене Андрија Вукотић, за никшићку вовода Ђуро Петровић, књажев рођак, и за барску Марко Петровић, а за морачко-васојевићку Јово Мартиновић. Поводом дана рођења цара Фрање Јосипа (7. III) у капели одржано богослужење којем су присуствовали и представници црногорске власти. Поводом смрти Бењамина Калаја књаз Никола није послао телеграм саучешћа. Најмлађи књажев син принц Петар 4. XI 1903. године отишао на универзитет у Хајделберг”.⁷

⁶ Година 1902. бројеви : 38/30. III, 45/16. IV, 89/27. VII и 111/16. IX

⁷ Година 1903. бројеви : 12/1. II, 13/4. II, 22/25. II, 18/13. II, 46/19. IV, 51/3. V, 59/22. V, 66/7. VI, 70/17. VI, 71/19. VI, 77/3. VII и 87/24. VII 1903.

Од бројних вијести из Црне Горе које је објавио „Сарајевски лист” најинтересантније су: „У Државни савјет ушли су Гавро Вуковић, предсједник и чланови; Митар Мартиновић, Марко Радуловић, Марко Ђукановић и секретар Мирко Мијушковић. По новој организацији црногорске војске образовано 11 пјешадијских бригада. Дана 9. марта пензионисан командант Дурмиторске бригаде војвода Лазар Сочица, а постављен Јанко Б. Аџић. Дана 13. априла књаз и кнегиња с породицом отупутовали у иностранство. Црногорска влада одлучила да кује ситан новац од никла и бронзе и то од по 20 и 50 пара. Указом књазе Николе од 19. IV 1906. године умјесто аустроугарског коваће се црногорски ситан новац. Поводом отварања руске Думе књаз Никола је послао цару Николи честитку.

Дана 8. маја хришћани у Борици и Прошћењу се, због спаљивања њихових села, масовно дигоше на оружје и Турке, уз 15 мртвих и 23 рањена, протјераше из села. Нетачна је вијест о сукобу између турских и црногорских чета. У престолној бесједи, којом је 27. октобра отворена Народна скупштина (предсједник Шако Петровић) књаз Никола је изјавио да ће вазда бити бранилац устава. Односи са Русијом су пријатељскији но икада. Посјета кнежевића Данила Дубровнику доказ је добрих односа с Аустро-Угарском. Њемачки цар Виљем је први пут послао свог изасланика на Цетиње, што говори о добрим односима и са Њемачком. Са балканским државама односи су срдачни и трајни. Турско-црногорски сукоб на граници изравнан је повољно за Црну Гору. Марко Радуловић је 25. новембра формирао нову владу и преузео иностране послове. У Адреси Народне скупштине књазу Николи се исказује захвалност за успостављене добре односе са иностранством. У мају 1907. године Црна Гора ће учествовати на изложби балканских земаља у Лондону.

Дана 24. XII 1906. године предсједник Државног савјета је у Народној скупштини одржао дужи говор у којем је похвалио спољну политику књазе Николе. Посебно је нагласио добре односе са Русијом и балканским државама, а нарочито са Србијом и Бугарском. Дио посланика је реаговао што се у бесједи није поменула Француска, као савезница Русије и Велике Британије, која је много учинила по питању Улциња и књазу Николу обасипала љупкошћу. Политика према Италији није најбоља, али ће се Црна Гора захвалити за економске везе. Највећа замјерка је што у бесједи није поменута Србија и Бугарска, што ће народ оштро осудити. Ако не буде сарађивала са Србијом, црногорска влада ће доживјети фијаско.⁸

⁸ Година 1906. бројеви : 2/5. I, 35/25. III, 44/27. IV, 50/29. IV, 51/2. V, 59/23. V, 84/20. VII, 132/9. XI, 133/11. XI, 137/21. XI, 138/23. XI, 139/25. XI, 145/9. XII, 152/26/XII и 153/28. XII 1906.

Током 1907. године „Сарајевски лист” је објавио ове вијести: Већ 18. јануара црногорска Народна скупштина упутила књазу Николи једну делегацију која је предложила да Радуловић састави нову владу. Радуловић је понуду одбио, па је владу формирао Андрија Радовић. Дана 14. фебруара књаз Никола је изјавио да се укида смртна казна и овластио министра правде Гавра Церовића да предложи Скупштини Нацрт закона о томе. Стање болесне кнегиње Милене се погоршава, па је операција неминовна. Тек 19. априла нову владу формирао је др Лазо Томановић. Око 400 наоружаних људи у Никшићу разорило штампарију листа „Народна мисао”. У граду влада узрујаност. Дана 20. VI 1907. године потписан трговачки уговор између Црне Горе и Њемачке. Демантована вијест иностраних листова о тобожњој завјери против књаза Николе. Влада је распустила Народну скупштину и за 3. X 1907. године расписала нове изборе. Пензионисани чланови Државног савјета Радовић и Радуловић. Из државне службе отпуштен предсједник општине Никшић Шћепан Кустудић. Због говора у Васојевићима и побуне осуђени и стражарно споведени посланици Ћулафић, Лазар Сочица и поп Томић. Истрагом је утврђено да су оптужени са српским официрима радили на уједињењу Србије и Црне Горе. У Бару ухапшен студент права Ђуро Војводић, један од активних учесника у завјери на књазу Николу. Војводић, који је донио бомбе из Београда, навео је и имена осталих завјереника. Због покушаја атентата на књазу Николу 16. XI 1907. године одржани су протестни скупови на којим су књазу приређиване праве овације. Иако су бомбе стигле из Београда, предсједник владе Томановић за завјеру не оптужује Србију.⁹

Из црногорског политичког живота током 1909. године „Сарајевски лист” је објавио ове вијести: Одговарајући на интерпелацију о босанском питању предсједник Владе Томановић је изјавио да је крај независног политичког опстанка српских држава само питање времена. Зато Црна Гора не може дозволити друга рјешења осим да се ове покрајине опет споје са српским државама или да добију потпуну аутономију. На Томановићеву бесједу Порта је изразила жаљење, јер се негативно говорило о турској управи у Босни и Херцеговини. Књаз Никола је 3. IV 1909. године додијелио скадарском валији Данилов орден, а турским официрима друга одличја. При томе је књаз изјавио да се узда у добре односе с Аустро-Угарском. Настале несугласице италијански изасланик је настојао изравнати. Спор с Аустро-Угарском је отклоњен и ништа више није стајало на путу за добре међудржавне односе. На позив књазу Николе 12. марта је стигло 20 руских и 5 италијанских официра који ће се додијелити артиљерцима.

⁹ Година 1907. бројеви : 13/1. II, 14/3. II, 15/6. II, 16/8. II, 17/10. II, 74/21. IV, 49/26. IV, 73/20. VI, 91/2. VIII, 101/25. VIII, 192/19. XI, 140/24. XI, 143/1. XII и 146/8. XII 1907.

Црна Гора има 14 батерија које су поклон од Италије. Шире се гласине да књаз Никола, по питању анексије, не одобрава поступак српске владе и да ће поступити на своју руку. Кругови блиски књазу изјављују да је Никола огорчен, па ће свом енергијом подупријети струју која иде за тим да свргне династију Карађорђевића и на српски пријесто доведе једног црногорског принца.

Средином априла 1909. године дошло је до спора око луке Бар. Црногорска влада је изјавила да признаје члан 29 Берлинског уговора којим се Црној Гори ограничава право пуног суверенитета. Барско пристаниште мора имати трговачки карактер и не смије имати војно пристаниште. Под сумњом да су учествовали у завјери против књазе Николе у многим мјестима ухапшено 29 Црногораца. Велику сензацију изазвало је хапшење војводе Вучинића. Дана 23. јуна званично је демантована вијест о новој завјери против књазе Николе. Говорило се да су завјереници намјеравали свргнути књазу Николу, а на црногорски пријесто довести принца Данила. Због велеиздаје у Колашину је 3. XII 1909. године стријељан потпоручник Ђиновић са 4 његова друга. Књажевим указом почело редовно засједање Народне скупштине.¹⁰

Година 1912. обилovala је вијестима из Црне Горе које је „Сарајевски лист” редовно објављивао. Прво је јављано да принц Данило путује у Софију да поводом проглашења пунољетним принца Бориса заступа црногорског краља. У сљедећем броју овог листа јављено је да краљ Никола с најмлађим сином Петром путује у Петроград да посјети руски царски двор. Кад је у Котору ступио на аустроугарско тло, краљ Никола је послао цару Фрањи телеграм са срдчним поздравима. Краљ Никола и син му Петар су 5. фебруара 1912. године стигли у Петроград. На станици их је дочекао лично цар Никола са великодостојницима. Дочек је био величанствен. На ручку у петроградској зимској палати краљу Николи је одана велика почаст. У својој здравици цар Никола је нагласио да ће Црна Гора у Русији наћи братску подршку. Краљ Никола је на српском језику увјеравао цара о неограниченој вјерности и оданости свих Црногораца према Русији и њеном владару. Краља Николу је примио руски министар рата и велики кнез Николај, који је приредио свечан ручак. Велики кнез је говорио о славном и јуначком црногорском народу. Подсјетио је да веза између Русије и Црне Горе потиче још од цара Петра Великог. Два владара су разговарали о одштети коју Турска треба да Црној Гори плати за арнаутске избјеглице. Свота је прилично велика. Русија није прихватила предлог да преузме плаћање дуга. Дана 20. II 1912. године краљ Никола је, уз помпезан испраћај, отпутовао из Петрограда.

¹⁰ Година 1909. бројеви : 10/24. I, 14/31. I, 33/17. III, 41/4. IV, 43/9. IV, 45/14. IV, 74/20. VI, 119/3. X, 146/5. XII и 146/10. XII 1909.

У наредним бројевима „Сарајевски лист” је објавио: Из тамнице у Подгорици на турску територију побјегло 10 осуђеника у бомбашкој афери. Турска одбија да их преда. Краљ Никола аустријском јахтом отпутовао у Трст, а одатле у Беч. У здравици на ручку, који му је приредио цар Фрањо, речено је да ће краљева посјета Бечу допринијети учвршћењу пријатељских односа између двије сусједне државе. Цар је храбром црногорском народу зажелио срећу, а краљу Николи захвалио на развоју просвјете и одржавању мира. Обећао му је и царску подршку. На цареву здравицу краљ Никола је одговорио да од ступања на пријесто гаји симпатије према цару Фрањи и Аустро-Угарској монархији. Захвалио је цару на његовом раду у подизању културе и исказао жељу за још бољим односима. Краљицу Милену цар Фрањо је одликовао Великим крстом Јелисаветина реда. Насљеднику Данилу цар је даровао своју слику украшену бриљантима. Принца Мирка цар је одликовао великим крстом Леополдовога реда, а принца Петра и министра спољних послова жељезном круном I реда. Почаст црногорском краљу одали су надвојвода Фердинанд и супруга му Софија.

У броју 127 „Сарајевски лист” је објавио да црногорска влада у Београду води преговоре са емигрантима како би се изгладио спор са омладином и Народном странком. Краљ Никола ће се преговорима прикључити кад буду у завршној фази. Треба постићи договор о амнестији за све учеснике у бомбашкој афери 1907. и 1908. године. Црногорски емигранти, који се налазе у Србији и Турској, не могу се вратити назад. Влада намјерава све политичке затворенике пустити на слободу. Због инцидента на граници црногорска влада је оштро реговала. Турска је одговорила да се војска није налазила на турској територији. Супруга престолонаследника Данила принцеза Милица сарајевским возом стигла у Груж. У пратњи двије дворске даме одсјела у хотелу Империјал.

Дана 20. VIII 1912. године службено је објављено да у Беранама покољ становништва још увијек траје. Поводом грозота, које чини турска војска у беранском округу, Народна скупштина је усвојила посебну резолуцију. О томе је црногорска влада извјестила и велике силе. Војници нападају жене и дјецу, спаљују куће и одводе стоку. Позива се влада да Турској навијести рат.

Са балканских ратишта 1912. и 1913. године „Сарајевски лист” је редовно и детаљно извјештавао. У уторак 8. октобра црногорски краљ Никола је са Цетиња формално објавио рат против Турске. Другог дана у шест сати ујутру с Крушевца из Подгорице, гдје се налази врховна команда црногорске војске, краљевих Петар, као командант бригаде, испалио је први топовски хитац са шанца Градине испод Фундине на турско утврђење Планиницу и Дечић. На овај сигнал црногорски топови су са разних позиција почели гађати турске тврђаве Рономи, Миљеш, Шипчаник и Врањ. Око подне Турци су истакли бијеле заставе. Турски топови су цијели дан безуспјешно гађали црногорске положаје. Око Дечића се водила тешка борба између црногорске и турске пјешадије. Тврђава

Дечић, коју је бранило 300 турских војника, освојена је и постављени црногорски топови. Преостали турски војници су заробљени. Крвави пјешачки бој водио се и око Миљеша. Црногорска војска заузела је тврђаву Шипчаник. Турска војска је имала велике губитке. Губици на црногорској страни нијесу познати. Три чете Арбанаса дошле су у Подгорицу и траже пушке да се боре на страни Црногораца. Почели су долазити црногорски рањеници, а од Бара одјекује пуцњава топова. У петак 11. октобра освојене су турске тврђаве Рогами и Миљеш. Преостали турски војници предали се црногорској војсци. У Никшић отпремљено преко 300 заробљеника. Град Тузи је опкољен и веза са Скадром прекинута. Жестоке борбе воде се и код Берана. Црногорска артиљерија је жестоко бомбардовала брдо Тифчан. Болнице су препуне рањеника. Краљ Никола посјетио рањенике. Преко 600 Малисора узело оружје и кренуло у рат против Турске. Јуче је на цијелом фронту вођена жестока борба. Приликом заузимања тврђаве Дечић Црногорци имали много мртвих и рањених. Краљ Никола је рањенике посјетио два пута. Краљева кћи, кнегиња Ксенија, води овдје санитарску службу. Међу рањеницима има велики број Малисора и турских војника. Прва пobjеда је у црногорском табору примљена с неописивим одушевљењем. Краљ Никола је цијели ток борбе пратио са разних позиција од Подгорице до Скадарског језера. Сенатор Турне је из Париза послао краљу Николи писмо у којем оштро протестује што је Црна Гора објавила рат Турској.

Црногорски краљ Никола издао је Црногорцима проглас у којем каже да се њихова браћа у Старој Србији касапе и краљева нада да ће се саплеменици заштити мирним путем изјаловила се. Црногорци се позивају на окуп око краља да помогну покороној браћи и Малисорима који се боре за слободу. „Нијесмо сами. С нама је Бог, с нама су балканске хришћанске краљевине, с којим смо удружени у заједницу за којом се вазда чезнуло и коју су све од навале азијатског освајача жељно очекивали балкански народи. Имам тврду вјеру у мишице, ред и послушност мојих старијих војника и да им ништа неће бити тешко, но да ће се сад више него икада уздигнути углед драге домовине и прослављено црногорско оружје новим сјајем обасјати. Смјелост је ухватити се у коштац са таквом великом царевином, али то баш и приличи мојем витезу, мојем Црногорцу, утолико прије што му је најмилије уложити се за браћу. Пратиће нас симпатије цијелог културног свијета, свега нашег српског народа и осталог словенства, а витешке руке са мачевима пружају им краљеви Србије, Бугарске и Грчке чији су народи у овом подузећу с нама збратамљени. Ми ту царевину не затиremo из обијести већ из најплеменитијих побуда да спријечимо коначно уништење своје прекограничне браће. Вашим мушким кораком похитајте тамо гдје се страда, мучи и плаче. Нека браћа Старосрбијанци што прије угледају наше славне барјаке. Ево браће, ево осветника испод Ловћена, Кома и Дурмитора, ево синова Црне Горе. Тамо ћемо се срести са нашом драгом браћом из Србије

које предводи витешки краљ, Мој љубљени зет, да се с њима загрлимо и потлаченим донесемо слободу. Нека се благословом Божијим и Светога Петра Цетињског остваре снови из моје ране младости када сам с пјесмом наговјештавао овај знаменити дан и загријавао српске груди вјером да оружани морамо поћи. 'Онамо, онам' за брда она! Живјели Црногорци! Живио Балкански савез!"

„Сарајевски лист” је објављивао и све честитке и поздравне телеграме које је краљ Никола добивао са свих страна, а нарочито из Србије, Бугарске и Русије. У броју 225. објављене су краће биографије свих главних команданата војски које су учествовале у Балканским ратовима. За краља Николу се каже да је рођен 25. IX 1841. године, а 1. VIII 1860. ступио је на црногорски пријесто. Већ 27. X 1860. године вјенчао се с Миленом, кћерком војводе Петра Вукотића из племена Чева. Школовање је почео на Цетињу, а 1852. године послан је на школовање у Трст. Ту је за четири године добро научио италијански и њемачки језик. Од 1856. до 1860. године био на лицеју Луј Велики у Паризу. Као 19-годишњак ступио је на црногорски пријесто. На том положају и у тим годинама помагали су му и давали упутства његов отац војвода Мирко и црногорски Сенат у којем су били старији искусни људи и главари свих нахија и племена.

Синови краља Николе су: књаз Данило, престолонаследник, рођен 17. VI 1871. а вјенчао се са кнегињом Јутом-Милицом Макленберг 15. VII 1899. године. Школовао се на Цетињу, гдје су добављани професори универзитета из многих држава и разних грана наука које су му предавали. Говори скоро све модерне европске језике. Веома је омиљен, симпатичан и популаран. Крепак је, жилав и снажан, а има и стари витешки и јуначки дух црногорски. Сада је командант војске утаборене у Подгорици, која је заузела Дечић и Шипчаник, а опсјела Тузи.

Књаз Мирко, велики војвода, рођен је 5. IV 1879, а вјенчао се 29. VI 1902. године са кнегињом Наталијом Константиновић. Из тог брака родили су му се синови Михајло и Павле. Као малишан прво је научио арбанашки па онда српски језик. И он је школован на Цетињу. Више је војничког духа: живахан, хитар, досјетљив и окретан. Сада је командант краљева штаба у Подгорици.

Књаз Петар, мезимац краљев, рођен је 28. IX 1889. године. Послије школовања у Њемачкој војнички се усавршавао на Цетињу. И он је у Главном штабу црногорске војске. Први је испалио топовски хитац на турска утврђења. Од осталих команданата поменути су Митар Мартиновић, сердар Јанко Вукотић и други.

Дана 28. XI 1912. године „Цетињски вјесник” је објавио, а „Сарајевски лист” пренио манифест краља Николе у којем се каже да ће даље војне акције он лично водити. Вукотић је именован поглавицом Генералног штаба. Руски изасланик Гирес је саопштио да се подвргне ревизији мир који су склопиле балканске државе и Турска. На сједници министарског вијећа, којем је предсједовао краљ

Никола, утврђене су тачке и дата упутства црногорском изасланику на мировној конференцији. Главни црногорски захтјев је да Турска Црној Гори преда Скадар. На путу за Лондон црногорски изасланици ће се у Паризу састати са српским.¹¹

У скупштинској бесједи почетком 1914. године, коју је објавио и „Сарајевски лист”, краљ Никола је одао признање црногорској војсци за јунаштво у посљедњим ратовима. Обећао је помоћ инвалидима рата, колонизацију нових области, пореску управу и бољу наставу, те очување освојених крајева и заједнички рад са осталом српском браћом. Нагласио је да су односи са другим државама коректни и пријатељски, те да ће слиједити балкански мир и бити елеменат мира.

У наредним бројевима објављене су сљедеће вијести: „У програму црногорске владе стоји да ће провести демократске реформе као што су слобода штампе, независност судова, реформа опште управе, спречавање исељавања, увођење обавезне наставе, те вјерску толеранцију и реформу војске (стални кадар и резерва). У организацији војске слиједиће Србију. Влада ће радити и на остварењу јужнословенског заједништва и солидарности, те учествовати у свим културним покретима у словеначким земљама и гајити идеју о заједничком балканском народу. Ослањајући се на Русију, са осталим државама ће гајити добре односе. Принц Петар је добио задатак да код српске владе испослује убрзање транспорта помоћи Црној Гори, јер је положај веома тежак. Принц Петар је стигао да преузме заповједништво у српској војсци. Поводом сарајевског атентата краљ Никола наредио седмичну жалост. На задушницама у покој Франца Фердинанда и Софије краља је заступао министар Вукотић, а владу Пламенац.

Дана 7. VII 1914. године на Цетињу су одржане демонстрације против прогона Срба у Аустро-Угарској. Два дана касније дошло је до пушкарања у Тивту. Око 400 Црногораца напало пограничну стражу код Требиња.¹²

У броју 349 „Сарајевски лист” јавља да је 21. децембра 1916. године због кратког споја изгорјела родна кућа краља Николе у селу Ераковићи. Ватра је локализована, а намјештај спасен. Поводом смрти цара Фрање Јосипа генералном гувернеру исказивано саучешће. Речено је да цијела Црна Гора цару одаје велику захвалност и вјечно поштовање.¹³

¹¹ Година 1912. бројеви : 22/30. I, 23/1. II, 32/11. II, 33/13. II, 37/17. II, 39/20. II, 61/16. III, 125/26. V, 127/1. VI, 159/7. VIII, 176/12. VIII, 184/23. VIII, 223/12. X, 245/17. XI, 236/29. XI, 267/5. XII и 169/7. XII 1912.

¹² Година 1914. бројеви : 28/31. I, 35/21. II, 49/10. III, 135/19. VI, 140/6. VII, 181/10. VIII и 196/11. VIII 1914.

¹³ Година 1916. бројеви : 349/27. XII и 315/32. XI 1914.

Током 1918. године „Сарајевски лист” је објавио да су се предали министар Милосав Раичевић и генерал Радомир Вешовић. Они су оптужени за убиство из потаје. Из Беча је пренесена вијест да црногорски принц Мирко болује од тешке болести. Дошао је у санаторијум и умро од крварења из плућа. За вријеме окупације принц се налазио у својој резиденцији у Подгорици. Због болести плућа добио је дозволу да оде у Беч на лијечење и преминуо. Црногорски изасланици су 13. марта 1918. године возом отпутовали на сахрану. У делегацији су били: епископ Ђирило Митровић, ђакон Иво Калуђеровић, министар Божо Петровић, генерал Митар Мартиновић, Милутин Вукотић, дворски маршал Славко Рамадановић, краљев ађутант Михајло Поповић и друга својта. До краја марта у Црној Гори је успостављена пошта и дом за сирочад.¹⁴

Ranko PEJIĆ, D. Sc.

HOW “SARAJEVO GAZETTE” REPORTED ABOUT KING NICHOLAS

Résumé

The “Sarajevo Gazette” – a paper of the Government of Bosnia and Herzegovina, in the period of 1882 – 1918, published a series of articles illustrating significant political and other events of the time, the endeavors by the highest Montenegrin ruling officials, the life of the Montenegrin dynastic family, clashes with Arnauts, the problems on the frontiers caused by Ottoman Empire, relations with other foreign countries. Many articles were taken from other newspapers, primarily from “The Voice of Montenegrin” and the “Wiener Presse”. Traditionally, the Sarajevo newspaper took note of all the different affairs of the state and family conducted by the Prince, later King Nicholas. Throughout these articles, the Montenegrin sovereign was given a high estimation. In a very correctly manner, such themes as the Prince's policy toward the uprising in Herzegovina and toward Serbian, Ottoman and Austro-Hungarian state policies, were tackled by the newspaper. Without any commentary or critical observation, dealt with were also the attempts of a conspiracy hatched against the Prince, as well as imprisonment and trials of the conspirators; official statement on the Annexation of Bosnia and Herzegovina and the Balkan wars. A special prominence and attention was also given to Prince Nicholas visits to Petersburg, Can and Vienna, much the same as to the personality of the King himself and his character. Touched upon was also a proclamation on war against Turkey in 1912 and invitation to Montenegrins to pursue it. In almost all of these titles outlined was an approach to reveal King Nicholas high morality. He greeted the Karadordevićs – coming to

¹⁴ Година 1918. бројеви : 48/4. III, 56/13. III и 65/26. III 1918.

power in Serbia, but condemned at the same time the manner in which the Obrenovićs had left. Much was reported on his sons who participated in the Balkan wars. The themes which constantly recurred were King Nicholas peaceful policy, pursued whenever possible, his devotion to the cultural and military developments. He accepted the Constitution, which was granted, the new Parliament, which began to work shortly after. He was a good army commander, and a successful one during the Balkan wars. Montenegro surrendered in 1916 and the King was forced to flee.

